

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

БОРТНІКОВА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 657.633: 631.162

**ОПЕРАТИВНИЙ ОБЛІК В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ПІДПРИЄМСТВОМ**

08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Луцькому національному технічному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор
Садовська Ірина Борисівна,
Луцький національний технічний університет,
завідувач кафедри обліку і аудиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Кірейцев Григорій Герасимович,
Київський університет туризму, економіки і права,
завідувач кафедри обліку і аудиту та маркетингу

кандидат економічних наук, професор
Куцик Петро Олексійович,
Львівська комерційна академія,
перший проректор

Захист дисертації відбудеться 22 січня 2013 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.17 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, Київ-41, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, аудиторія 65

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, Київ-41, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 28

Автореферат розісланий 19 грудня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. Г. Борщ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Динамічні умови господарювання, значна залежність виробництва від зовнішніх факторів, ріст конкуренції спонукають вітчизняні сільськогосподарські підприємства до пошуку максимально ефективних методів управління. Одним із напрямків оптимізації виробничих, збутових, фінансових та інших процесів є вдосконалення інформаційного забезпечення оперативного управління.

Оперативний облік як складова управлінського за належної його організації створює достатні інформаційні умови для прийняття своєчасних і раціональних рішень. Даний вид обліку формує цілісне уявлення щодо об'єктів оперативного управління, дозволяє в режимі реального часу керувати економічними процесами, знижувати рівень невизначеності. У результаті підвищується ефективність виробництва, досягається економія ресурсів сільськогосподарського підприємства. Також реєстрація в системі оперативного обліку специфічних нефінансових показників дає можливість розширити інформаційне поле керівника, своєчасно контролювати, аналізувати і планувати господарську діяльність.

Значний внесок у дослідження питань теорії та практики оперативного обліку здійснили М. Г. Білопольський, Б. І. Валуєв, Р. Я. Вейцман, В. Г. Гетьман, К. Друрі, С. Ф. Голов, М. Х. Жебрак, І. І. Каракоз, Т. М. Ковальчук, Ю. А. Кузьмінський, П. О. Куцик, В. Б. Ліберман, Є. В. Мних, В. Б. Моссаковський, П. І. Савічев, В. І. Стражев, Я. В. Соколов, В. В. Сопко, Ч. Т. Хорнгрен, М. Г. Чумаченко, С. І. Шкарабан. Галузеві аспекти обліково-інформаційного забезпечення оперативного управління в сільському господарстві досліджували М. Я. Дем'яненко, В. М. Жук, Г. Г. Кірейцев, М. М. Коцупатрій, Ю. Я. Литвин, П. Т. Саблук, В. К. Савчук, І. Б. Садовська, П. Я. Хомин та інші науковці.

Поряд із вагомими науковими результатами досліджень рівень теоретичних розробок з оперативного інформаційного забезпечення управління відстає від практичних запитів. Проблема створення комплексної системи оперативного обліку в сільському господарстві, яка б враховувала особливості розвитку галузі, залишається невирішеною. Існує необхідність створення комплексного методичного підходу до формування, обробки та передачі оперативної інформації з використанням інноваційних технологій; встановлення зв'язків між окремими елементами облікової системи; вдосконалення організаційних регламентів, які б конкретизували порядок здійснення оперативного обліку ресурсів і господарських процесів у сільському господарстві. Теоретична та практична значимість вирішення окреслених проблем визначила актуальність, спрямованість і задачі дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась протягом 2009–2012 років відповідно до плану науково-дослідної роботи Луцького національного технічного університету за темами «Методологія обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством» (номер державної реєстрації 0108U001089) і «Формування механізму управління розвитком підприємств на засадах маркетингової концепції» (номер державної реєстрації 0112U000287). Автором досліджено методику й організацію оперативного обліку і розроблено рекомендації з удосконалення

інформаційного забезпечення оперативного управління в сільськогосподарських підприємствах (довідка № 2060-20-34 від 06.11.2012 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та вдосконалення методики й організації оперативного обліку для забезпечення інформаційних потреб управління, спрямованого на поліпшення соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких задач:

- дослідити історичні тенденції становлення оперативного обліку, виявити домінуючі наукові підходи щодо його сутності як передумови вдосконалення теоретичних положень і підвищення ролі в обліковій системі підприємства;
- конкретизувати вимоги до інформаційного забезпечення оперативного управління сільськогосподарським підприємством в контексті розвитку інноваційних технологій виробництва для зростання ефективності їх застосування;
- визначити умови і напрямки розвитку оперативного обліку в сільському господарстві, систематизувати інформаційні запити оперативного управління, що покращить його якість і результативність;
- проаналізувати діючу практику застосування процедур оперативного обліку в сільськогосподарських підприємствах і рівень його регламентації для підвищення оперативності управлінських рішень;
- обґрунтувати концептуальні підходи щодо теоретичних засад оперативного обліку як основи інформаційного забезпечення поточного управління;
- визначити й обґрунтувати основні організаційно-методичні напрямки вдосконалення оперативного обліку в сільськогосподарських підприємствах, зокрема розробити нові та покращити існуючі носії первинної оперативної інформації й організаційні регламенти оперативного обліку;
- оптимізувати потоки оперативної облікової інформації з урахуванням функціональних зв'язків різних рівнів управління, розвитку інноваційних технологій і конвергенції підсистем обліку.

Об'єкт дослідження – процеси збору, накопичення, обробки та передачі керуючій системі оперативно-технічної інформації про виробничо-фінансову діяльність сільськогосподарських підприємств.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних засад поліпшення функціонування системи оперативного обліку як необхідної передумови високоефективного управління сільськогосподарським підприємством.

Методи дослідження. В основу досліджень покладено загальнонаукові методи та прийоми пізнання, серед яких – порівняння при з'ясуванні напрямків удосконалення оперативного обліку, узагальнення, моделювання, групування при визначенні його концептуальних засад, індукція та дедукція при спостереженні за обліковим відображенням господарських операцій. Для вивчення економічного стану досліджуваних підприємств використовувались прийоми статистики й економічного аналізу. При дослідженні процесу формування і розвитку теоретичних основ оперативного обліку використано історичний метод. З метою узагальнення висновків про стан організації оперативного обліку сільськогосподарського підприємства застосовувались прийоми анкетування й опитування.

Методологічною основою дисертаційної роботи є розробки вітчизняних і зарубіжних учених з питань обліково-інформаційного забезпечення управління, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів. Окрім того, інформаційною базою є чинні нормативні документи, які регламентують діяльність сільськогосподарських підприємств, галузеві методичні рекомендації, дані Державної служби статистики України, показники обліку та звітності, внутрішні документи досліджуваних сільськогосподарських підприємств, спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-методичного забезпечення оперативного обліку в сільськогосподарських підприємствах. У процесі дослідження отримані такі результати, які визначають його наукову новизну та виносяться на захист:

уперше:

- розроблено систему інформаційних потоків оперативного відображення господарських процесів, яка ґрунтується на сукупності визначених показників і носіїв оперативно-технічної інформації, що підвищує якість облікового забезпечення управління сільськогосподарським підприємством (С. 13–14);

удосконалено:

- теоретичні підходи до оперативного обліку в частині уточнення його дефініцій, завдань, функцій, принципів і методів із урахуванням галузевої специфіки управління, що розширило концептуальні засади формування оперативної облікової інформації та підтвердило його приналежність до управлінського обліку (С. 7);

- процес пізнання взаємозв'язку оперативного та бухгалтерського обліку, який забезпечується наступністю й високою достовірністю облікової інформації та створює умови для результативного управлінського впливу на господарські процеси (С. 14);

- організацію оперативного обліку шляхом удосконалення організаційних регламентів, конкретизації користувачів оперативної інформації з урахуванням розміру підприємства та рівня використання інноваційних технологій (С. 15);

набули подальшого розвитку:

- історичні аспекти формування оперативного обліку як виду практичної діяльності людини та як об'єкта теоретичних досліджень, періодизація розвитку наукових засад у вітчизняній обліковій школі для уточнення його місця в системі інформаційного забезпечення управління (С. 5);

- трактування видів обліку (існуючі – оперативний, бухгалтерський, статистичний як складові господарського; запропоновані – бухгалтерський як інформаційна база формування зовнішньої та внутрішньої звітності й управлінський облік, який включає оперативний і стратегічний), що підвищує узгодженість теоретичних і практичних аспектів комплексного відображення господарських процесів, конкретизує напрямки використання облікової інформації (С. 11);

- класифікація об'єктів оперативного обліку на основі оцінки інформаційних запитів системи управління сільськогосподарським підприємством для точнішої фіксації релевантних даних (С. 9).

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційної роботи спрямовані на вдосконалення організації оперативного обліку та використання його показників у системі оперативного управління сільськогосподарськими підприємствами. Розробки автора (форми оперативних документів, схеми інформаційного взаємозв'язку центрів відповідальності в процесі оперативного управління виробництвом, інструкції з оперативного обліку й інше) апробовані та використовуються в діяльності сільськогосподарських підприємств Волинської області: СВК «Урожай» Луцького району (довідка № 115/04 від 03.02.2012 р.), СГПП «Дружба» Луцького району (довідка № 21 від 06.02.2012 р.), СГПП «Рать» Луцького району й інших, що підтверджується довідкою Головного управління агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації (довідка № 4-17/2807 від 09.11.2012 р.). Це дало змогу якісно підвищити інформаційне забезпечення оперативного управління підприємствами.

Окремі теоретичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Луцького національного технічного університету під час викладання дисциплін «Бухгалтерський облік», «Управлінський облік», «Облік в галузях економіки» (довідка № 2059–20–34 від 06.11.2012 р.).

Особистий внесок дисертанта. Дисертація є самостійно виконаною завершеною науковою працею. Результати досліджень, теоретичні і практичні розробки, узагальнення, висновки та пропозиції, які містяться в дисертаційній роботі, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні висновки та результати дисертаційної роботи апробовані на наукових конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку державного контролю і аудиту в Україні» (Київ, 2009), Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток обліково-аналітичного забезпечення: теорія, практика, професія, міжпредметні зв'язки» (Миколаїв, 2009), VIII Міжнародна наукова конференція «Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація» (Київ, 2010), VII Международная научная конференция студентов и аспирантов «Техника и технология пищевых производств» (Могильов, 2010), Міжнародна науково-практична конференція «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (Тернопіль, 2010), Міжнародна науково-практична конференція «Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці» (Ужгород, 2010), IV Міжнародна науково-практична конференція «Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (Київ, 2010), II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Перспективні напрямки розвитку галузей АПК і підвищення ефективності наукового забезпечення агропромислового виробництва» (Тернопіль, 2010), Науково-практична Інтернет-конференція «Інноваційно-орієнтовані засади максимального використання потенціальних можливостей виробництва в умовах євроінтеграції» (Тернопіль, 2010), Міжнародна науково-практична конференція «Облік, аудит, фінанси: сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців» (Харків, 2010), XII Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (Дніпропетровськ, 2010), Науково-практична конференція «Облік як

інформаційна система для економічної безпеки підприємств у конкурентному середовищі» (Тернопіль, 2010), Міжнародна науково-практична конференція молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки» (Луцьк, 2010), VI Міжнародна науково-практична конференція «Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління» (Львів, 2011), Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції» (Одеса, 2011), VII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wschodnie partnerstwo – 2011» (Przemyśl, 2011), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку регіональних АПК» (Луцьк, 2011), Міжнародна науково-практична конференція для студентів, аспірантів та молодих вчених «Можливості та перспективи забезпечення стійкого економічного розвитку України: проблеми та шляхи вирішення» (Київ, 2012).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи автором опубліковано 38 наукових праць, у тому числі: 8 наукових статей у фахових виданнях, 28 матеріалів науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи викладено на 178 сторінках друкованого тексту, в тому числі – 9 таблиць, 30 рисунків. Робота містить 23 додатки. Список використаних джерел налічує 235 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 278 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету й задачі, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження.

У **першому розділі «Теоретичні засади оперативного обліку в системі управління сільськогосподарським підприємством»** досліджено історію формування та розвитку оперативного обліку, визначено основні етапи його становлення у вітчизняній обліковій школі та характерні особливості як складової інформаційного забезпечення управління, проаналізовано наукові підходи до визначення сутності даної категорії, уточнено дефініцію «оперативний облік», досліджено облікове забезпечення оперативного управління в умовах розвитку інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

Існують кардинально протилежні точки зору щодо появи оперативного обліку:

– як прообраз і основа усіх наступних видів обліку. Він виступив базою для розвитку більш організованого та комплексного бухгалтерського і статистичного обліку;

– як результат розвитку менеджменту, коли з'явилась необхідність у деталізованій і релевантній інформації для прийняття управлінських рішень.

У роботі доведено правомірність першої гіпотези, обґрунтовано, що на базі оперативного обліку набули подальшого розвитку принципи та методи бухгалтерського обліку, виникла система інформаційного забезпечення управління.

У вітчизняній обліковій школі оперативний облік почав формуватися з праць П. І. Рейнбота (1876 р.) і пройшов складний процес трансформацій, у результаті якого виділені основні етапи формування теорії оперативного обліку:

1. Етап становлення (кінець XIX ст. – початок 30-х років XX ст.) – виникнення дискусії про необхідність і важливість оперативного обліку в системі управління діяльністю підприємства: А. В. Вейсброд, Р. С. Майзельс, П. І. Рейнбот, Д. І. Савошинський та інші вчені.

2. Етап розвитку (30-ті – 60-ті роки XX ст.) – вивчення і вдосконалення оперативного обліку як інформаційної бази оперативного планування, аналізу, контролю та регулювання, визначення його як складової господарського обліку разом із бухгалтерським і статистичним: М. А. Блатов, Р. Я. Вейцман, М. Х. Жебрак, М. П. Юр'єв та інші науковці.

3. Етап теоретичного обґрунтування (друга половина 60-х – 90-ті роки XX ст.) – розробка його теоретичних засад у контексті завдань оперативного управління та в умовах розвитку автоматизованих систем управління підприємством: М. Г. Белопольський, Б. І. Валуєв, Л. Ф. Зверенчук, Л. С. Зернов, І. І. Каракоз, Ю. Я. Литвин, В. Б. Ліберман, П. І. Савічев, В. І. Стражев, С. І. Шкарабан.

4. Етап трансформації та вдосконалення (початок XXI ст. – до т.ч.) – функціонування оперативного обліку в контексті управлінського, пошук нових його можливостей в умовах використання комп'ютерних технологій: В. П. Денис, Т. М. Ковальчук, С. А. Кошкарров, Ю. А. Кузьмінський, О. Х. Румак і інші.

Результати досліджень засвідчили, що на сьогодні існують різні визначення сутності та місця оперативного обліку в системі управління підприємством, які зводяться до двох основних:

1. Оперативний облік не є науково обґрунтованим, і його застосування можна уникнути шляхом удосконалення бухгалтерського обліку.

2. Бухгалтерський облік, у якому переважає достовірність завдяки юридичній силі документа, але втрачена швидкість отримання інформації через згаяний час на формальні процедури збирання підписів і печаток, у принципі не здатен виконувати функцію інформаційного забезпечення оперативного управління. У цьому питанні він поступається місцем оперативному обліку. Комп'ютеризація та зміна технології обліку не призводять до злиття окремих видів обліку, а лише надають їм нових властивостей. У роботі доведено правомірність другого твердження, а теоретичні результати основоположників оперативного обліку є актуальними і в наш час.

До особливостей оперативного обліку науковці відносять: відображення господарських операцій, які не охоплюються іншими видами обліку; використання всіх облікових вимірників, але більше натуральних; фіксація результатів господарських операцій, як правило, в процесі їх виконання; застосування даних в оперативному управлінні. Як приклади об'єктів оперативного обліку більшість авторів наводять рух матеріалів і процес виробництва продукції, роботу машин і устаткування, виконання договорів із контрагентами, витрати на виробництво продукції, розрахунки. Визначені особливості й об'єкти дублюються в більшості економічних праць, де досліджуються питання оперативного обліку, але детальніше інформація не розкривається.

У результаті аналізу наукових підходів до визначення теоретичних засад оперативного обліку систематизовані та вдосконалені положення щодо його сутності, предмета, об'єктів, методів, завдань, функцій і вимог. Встановлення найбільш об'єктивного змісту даних категорій, що відповідає сучасному рівню розвитку інноваційних технологій виробництва та ринковим умовам господарювання, є основою для обґрунтування ролі оперативного обліку в системі управління сільськогосподарським підприємством.

Оперативний облік – це частина облікової системи і складова інформаційного забезпечення, яка шляхом кількісного відображення й якісної характеристики діяльності підприємства створює дані, необхідні для реалізації функцій оперативного управління та раціональної організації господарських процесів. Визначено необхідність нового підходу до дослідження оперативного обліку, враховуючи сучасні розробки у сфері інформаційного забезпечення управління й економічні, екологічні та соціальні умови господарювання.

Предметом оперативного обліку виступає частина ресурсів і господарських процесів, яку необхідно фіксувати з метою оперативного управління (коли розкривається часовий аспект оперативного обліку) й оптимізації специфічних нефінансових показників роботи підприємства (коли враховується можливість фіксації інформації, відсутньої в бухгалтерському обліку). Досягнення мети оперативного обліку розкривається через виконання ним набору функцій: інформаційної, контрольної, сигнальної, аналітичної, прогнозової, комунікаційної.

Оперативний облік здійснюється на основі таких принципів: спрямованість (вирішення конкретних завдань управління окремими господарськими операціями); оперативність (відображення процесів на підприємстві в режимі реального часу); своєчасність (інформація повинна впливати на хід виконання операцій, а не фіксувати їх кінцевий результат); достатність (забезпечується за рахунок аналітичності та деталізації показників); адресність (орієнтація на конкретного споживача, максимальна наближеність до місць прийняття рішень); гнучкість (методи оперативного обліку повинні бути адаптовані до постійних змін у діяльності підприємства).

Необхідність реалізації функцій оперативного обліку обґрунтовано на основі аналізу процесів, які знаходяться в полі оперативного управління сільськогосподарським підприємством. Зокрема, фіксація інформації про хід виконання окремих господарських операцій та їх деталізація здійснюються лише у системі оперативного обліку.

У вітчизняній науковій літературі домінує думка про відображення всієї облікової інформації про діяльність підприємства в господарському обліку. Його розподіл на три взаємопов'язаних, але незалежних види (оперативний, бухгалтерський і статистичний) підтримує переважна більшість теоретиків (86% досліджених джерел). Проте гіпотеза про господарський облік, яка виникла на початку минулого століття і закріпилась у теорії, має дискусійний характер. За своєю суттю оперативний облік є управлінським, оскільки функціонує для створення і передачі інформації в системі менеджменту підприємства.

Функціонування оперативного обліку в сільському господарстві як складової управлінського є найефективнішим із застосуванням новітніх інформаційних

технологій збору, обробки та передачі інформації. Вагомий досвід з їх впровадження та використання містять результати глобальних державних програм розвинених країн світу. В Україні даний процес у сільському господарстві знаходиться на стадії розвитку. Позитивний ефект від впровадження інноваційних технологій досягається за умови використання комплексних систем надання інформації, які вміщують різні дані: цифрові карти сільськогосподарських угідь, інформацію про ґрунти та врожайність культур, показники метеорологічних спостережень, дані про використання землі тощо. Проте ефективність використання зазначених систем прямо корелює із масштабами підприємства й обсягами виробництва сільськогосподарської продукції.

У другому розділі «Оцінка інформаційного забезпечення оперативного управління сільськогосподарським підприємством» обґрунтовано вплив галузевих особливостей на склад і формування показників оперативного обліку, систематизовано інформаційні запити оперативного управління з урахуванням специфіки сільськогосподарських підприємств шляхом визначення та диференціації об'єктів оперативного обліку, досліджено сучасний стан і шляхи вдосконалення його організаційно-методичних засад.

Специфіку системи оперативного інформаційного забезпечення управління в сільському господарстві обумовлюють характерні особливості галузі: виробничий напрямок – рослинництво і тваринництво, їх спеціалізація, сезонність, залежність від кліматичних умов, робота з живими організмами, використання земельних ресурсів, мобільність засобів виробництва й інші. Суттєвий вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників на показники ефективності сільськогосподарської діяльності зумовлює необхідність їх відображення в системі оперативної управлінської інформації.

Оперативний облік сільськогосподарських підприємств концентрує увагу здебільшого на виробничому процесі, його об'єкти формуються специфікою аграрного виробництва. Визначення оптимального переліку об'єктів оперативного обліку та порівняння їх із фактичними показниками на практиці сільськогосподарських підприємств дало змогу виділити напрямки вдосконалення інформаційного забезпечення оперативного управління. Групування об'єктів оперативного обліку в сільському господарстві представлено на рис. 1.

Дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств Волинської області й опитування їх керівників різного рівня підтвердили, що практична потреба аграрного менеджменту у відображенні об'єктів в оперативному обліку відповідає визначеним вище напрямкам. Новим і неврахованим питанням для аграріїв залишається оперативне визначення фінансових результатів окремих господарських операцій і впливу соціально-екологічних чинників на виробничий процес.

У роботі оцінено існуючу практику формування та використання оперативних даних для прийняття рішень. Так, витрати часу на оперативне управління збільшуються в міру зниження якісного рівня системи менеджменту підприємств. Їх питома вага домінує в роботі агронома, зоотехніка, завідувача машинно-тракторним парком, бригадира механізованої бригади й ін. Поряд із цим оперативне управління займає значну частину робочого часу на усіх ланках. Необхідну інформацію менеджери отримують по-різному: в оперативних зведеннях, шляхом власного

опитування, спостереження, розрахунків тощо. Одним із завдань удосконалення системи оперативного обліку визначено максимальне скорочення часу управлінців на одержання інформації.

Рис. 1. Об'єкти оперативного обліку в системі управління сільськогосподарським підприємством

Проведене дослідження засвідчило низький рівень розвитку оперативного обліку в підприємствах Волинської області. Зібрана інформація дає змогу твердити про: нечіткі внутрішньогосподарські потоки оперативної інформації (менеджер має змогу приймати рішення на основі особисто отриманих даних або в результаті оперативних нарад); відсутність на підприємствах кваліфікованих фахівців з оперативного обліку (збір та обробка оперативної інформації здебільшого виконуються галузевими спеціалістами); недостатній взаємозв'язок оперативного обліку з іншими функціями управління (оперативний контроль здійснюється періодично керівником на виробничих нарадах або щодня галузевими фахівцями без

допомоги облікових працівників); низький рівень використання технічних засобів передачі оперативної інформації (переважно використовується телефонний зв'язок); відсутність розроблених форм представлення оперативної інформації (дані фіксуються у нестандартизованих документах або передаються в усній формі, вузький спектр їх представлення, рідко використовуються аналітичні таблиці, графіки, схеми, сигнальні повідомлення й інші звітні форми).

Процес організації оперативного обліку в більшості підприємств також здійснюється несистемно: документально не виділяються центри формування оперативної інформації; відсутні стандарти, положення, посадові інструкції, які повинні регламентувати та конкретизувати процес збору оперативних облікових даних. Систематизація інформаційних потреб в управлінні сільськогосподарськими підприємствами області дала змогу встановити напрямки вдосконалення оперативного обліку: визначення користувачів оперативної інформації, розробка схем її потоків, встановлення змісту й якості обробки, передачі, застосування даних про конкретні об'єкти оперативного управління.

У третьому розділі «Вдосконалення організаційно-методичних основ оперативного обліку» сформовано теоретичну концепцію оперативного обліку, яка відображає його зміст як складової облікової системи й елемента інформаційного забезпечення оперативного управління сільськогосподарським підприємством, розроблено практичні рекомендації щодо покращення організаційно-методичних засад оперативного обліку в сільськогосподарських підприємствах.

Дослідження наукових підходів до визначення сутності, завдань, методів оперативного обліку та порівняння їх із практичним використанням даного виду обліку для управління сільськогосподарськими підприємствами довело, що теоретичні та практичні аспекти цього питання потребують узгодження. З цією метою в роботі запропоновано новий підхід до визначення місця оперативного обліку в обліковій системі підприємства й окреслено основні положення його теоретичної концепції.

Фіксуючи стан і зміни на релевантних ділянках господарської діяльності, оперативний облік створює інформаційну базу для оперативного та поточного управління, в результаті стає складовою управлінського обліку. З другого боку, узагальнення оперативних показників і доповнення їх іншою спеціальною інформацією має бути основою для формування стратегічної звітності з метою прийняття обґрунтованих довгострокових управлінських рішень. Належним чином зафіксовані та зареєстровані оперативні показники повинні бути використані не лише для внутрішньогосподарського управління, але й для контролю достовірності бухгалтерського обліку з метою створення зовнішніх звітів (рис. 2).

Тому доцільним є розширення меж управлінського обліку. Це не лише деталізований облік витрат, основна його мета – накопичення інформації для менеджерів, які відповідають за конкретні сфери діяльності. Він охоплює всі види облікової інформації, які необхідні для управління, включаючи оперативну. На цій основі визначено положення концепції оперативного обліку як узагальненої системи підходів на процес його функціонування в управлінні.

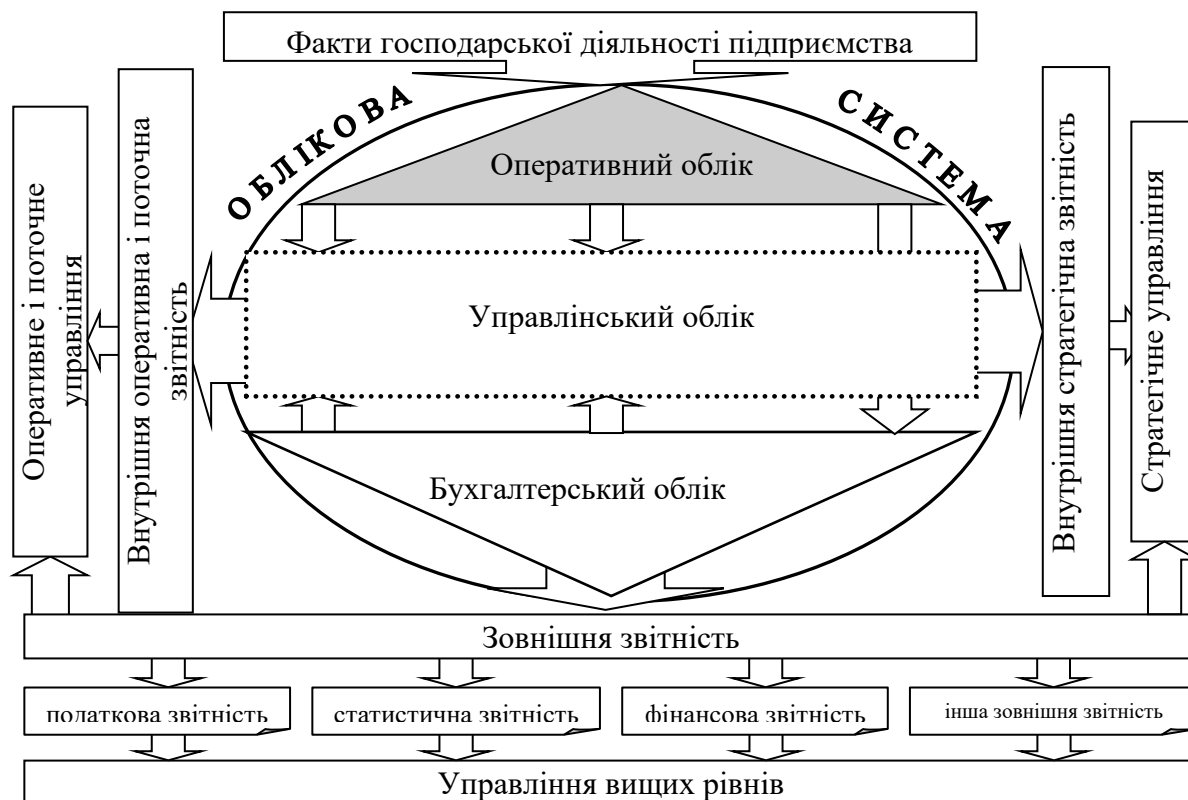

Рис. 2. Оперативний облік в обліковій системі підприємства

Стосовно методологічної сутності та призначення оперативний облік є самостійною ланкою інформаційного забезпечення управління й окремим видом обліку, оскільки:

- якщо бухгалтерія враховує результати операції кількісно (у вартісному або натуральному вираженні), то оперативний облік як складова управлінського обліку реєструє відповідність операцій за якістю і часом, визначає ступінь успішності їх виконання;
- на противагу синтетичному методу бухгалтерії оперативний облік використовує аналітичний метод розкладання цілісної операції на частини;
- оперативний облік не централізований і функціонує в безпосередній територіальній близькості від місця виконання кожного етапу операції;
- спрямований оперативний облік переважно на внутрішніх користувачів і використовує різні способи представлення інформації.

Обсяги та напрямки конкретних інформаційних потоків обумовлюються виробничими факторами, що склалися в діяльності сільськогосподарських підприємств (спеціалізація та структура виробництва, природні, технологічні, економічні умови праці та ін.). На основі цього сформовано схему вдосконалення оперативного обліку в управлінні сільськогосподарським підприємством (рис. 3).

Значна частина оперативної інформації акумулюється в документованих носіях: повідомленнях, зведеннях, звітах, журналах. Тому одним із напрямів вдосконалення оперативного обліку є уточнення форм документів, яке здійснювалося на основі дотримання ряду вимог, а саме: повнота показників; мінімально можлива їх кількість; фіксація даних про відхилення від намічених планів і норм; максимальне наближення та взаємозв'язок діючих методик оперативного та бухгалтерського

обліку. В носіях оперативної інформації враховано відповідні способи групування даних, адже пізніше такі показники узагальнюються й аналізуються.

Рис. 3. Напрямки вдосконалення оперативного обліку в управлінні сільськогосподарським підприємством

За можливістю в оперативному документі рекомендуємо зазначати шифр причини невиконання завдань і нормативів, що посилює його контрольну і аналітичну функції та об'єктивність оцінки роботи підрозділу. Тому доцільним є використання системи кодування причин виникнення відхилень. У роботі визначено структурні підрозділи сільськогосподарського підприємства, які задіяні в оперативному управлінні, на основі чого створено зразок кодування причин відхилень у процесі виконання технологічних операцій. Використання запропонованої кодифікації й адаптація її до конкретних організаційно-технологічних умов сільськогосподарських підприємств посилює контрольні властивості оперативного обліку, максимально використовує його результати для реалізації функцій аналізу, регулювання й оперативного планування.

Для розробки моделі взаємозв'язку інформаційних потоків у рослинництві виробничий цикл поділено на три етапи: підготовка ґрунту та посів, догляд за посівами та збір урожаю. Усі етапи мають узагальнений перелік характеристик: використання основної й обслуговуючої техніки, персоналу, відповідність виробництва технології та інше, на основі чого розроблено форми оперативних документів.

З метою оперативного обліку виконання виробничих операцій у рослинництві та дотримання технологічної дисципліни пропонуємо фіксувати роботу структурних підрозділів у розрізі виробничих ланок і конкретних виконавців. Інформація про дотримання щоденних планів зазначається в розробленому Звіті про виконання

технологічних операцій рослинництва. Для оперативного управління та попередження зривів виробничого процесу необхідно мати щоденну інформацію про наявність і заплановані обсяги використання ресурсів у розрізі бригад, площ і культур. Такі дані доцільно фіксувати в Оперативному зведенні про наявність і потребу в матеріальних ресурсах.

У процесі оперативного обліку враховуються не лише кількісні, а й якісні показники процесу росту рослин, надається інформація для оперативного аналізу, порівняння з плановими показниками, агротехнічними строками. З цією метою в роботі запропоновано форму Журналу оперативного обліку вирощування сільськогосподарських культур. При розробці документа враховано один із основних законів землеробства, обґрунтований В. Р. Вільямсом, В. І. Вернадським, М. Г. Павловим та іншими відомими науковцями. Закон незамінності та рівнозначності факторів вказує, що для нормального росту і розвитку сільськогосподарських рослин необхідними є сукупність та одночасність усіх умов їх життя. Нестача або відсутність одного з таких факторів не може бути замінена будь-яким іншим. У зв'язку з цим у Журналі відображено показники не лише фізіологічного стану рослин, технологічних операцій із вирощування, а й дані про природно-кліматичні умови їх розвитку.

За допомогою запропонованого документа фахівець може вирішувати багато як тактичних (розрахунок збільшення врожаю культури при повному знищенні бур'янів і шкідників, визначення можливих втрат урожаю, зміна технології використання засобів захисту рослин тощо), так і стратегічних питань (визначення конкурентоспроможності культури з врахуванням оперативної інформації про її стан, встановлення культур, які слід розміщувати на цьому полі з меншим ризиком для втрати врожаю і т. д.). Оперативна інформація про фазу розвитку рослини, відповідність сортовим якостям, її загальний стан, польову схожість насіння, збереженість і густоту рослини дає змогу прогнозувати господарські процеси, які є найбільш оптимальними, в умовах, що склалися, а також визначати плановий обсяг збору врожаю для маркетингових, фінансових, виробничих та інших цілей.

На підприємствах, які досліджено, оперативно не фіксуються показники якості одержаної продукції та величина її втрат у процесі виробництва. Причиною даного явища переважно є складність визначення таких показників, некомпетентність обліковців, інформаторів і контролерів. З метою підвищення ефективності контрольних процедур цього напрямку запропоновано розроблену форму Відомості втрат урожаю сільськогосподарських культур.

Оскільки одним із найважливіших поточних питань керівника в сільськогосподарському підприємстві є наявність і придатність техніки до роботи, запропоновано форму Оперативного зведення наявності та технічного стану машинно-тракторного парку. Уся зібрана оперативна інформація про використання техніки, незалежно від технології її фіксації та передачі, може бути акумульована у розробленій формі Оперативного зведення про використання у виробництві комбайнів, тракторів та інших механізмів.

Наступним блоком об'єктів оперативного обліку є виробництво продукції тваринництва. Оперативні показники для управління повинні містити інформацію про: кількість і якісний склад тварин; процес відтворення поголів'я і його рух;

виробництво продукції, продуктивність; стан і використання кормів, ветпрепаратів та ін. Розроблені сигнальні документи також містять інформацію про падіж тварин для своєчасного прийняття запобіжних заходів, проведення профілактичних робіт і зменшення виробничих втрат. Усі зазначені показники рекомендовано відображати в уточнених формах Відомості оперативного обліку наявності та руху тварин, Оперативного зведення про надій, продаж і споживання молока.

Про те, що фактична система бухгалтерського обліку не спроможна об'єктивно оцінити використання фонду робочого часу, неодноразово наголошувалось у роботах відомих економістів. У процесі оперативного обліку використання робочого часу повинно здійснюватись всебічне і своєчасне відображення не лише всіх зафіксованих втрат робочого часу та фактів порушення трудової дисципліни, а й винуватців їх виникнення. На основі розроблених носіїв оперативної інформації (Оперативний звіт про використання робочого часу, Журнал оперативного обліку дотримання трудової дисципліни) керівництво має змогу вживати в терміновому порядку заходи щодо кожного випадку.

Своєчасне управління фінансовими потоками також базується на показниках оперативного обліку. Дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств засвідчило про недостатню увагу до визначеного напрямку облікової роботи. Об'єктами є такі ключові параметри, як наявність і рух грошових коштів у касі, дотримання касової дисципліни, стан розрахунків на поточному рахунку, отримання та використання кредитів банку.

Переважна більшість оперативних інформаційних потоків реалізується через нижній і середній рівні управління підприємством. Керівник отримує агреговані та зведені оперативні показники, бере участь в оперативному вирішенні кризових ситуацій і проблем, які й призвели до суттєвих відхилень від поточних планів підприємства. З цією метою розроблено форму Оперативного звіту про роботу сільськогосподарського підприємства. Узгодження потоків оперативної інформації по структурних підрозділах сільськогосподарського підприємства доцільно здійснювати на основі Оперативного звіту роботи центру відповідальності.

Дослідження показників оперативних звітних форм і бухгалтерських первинних документів і зведених реєстрів показало, що оперативний і бухгалтерський облік за умови належної організації мають чіткий взаємозв'язок, який насамперед проявляється в процесі фіксації інформації, необхідної для управління сільськогосподарським підприємством. Ефективне функціонування оперативного обліку реалізується за умови такої його форми, яка є придатною для використання в бухгалтерській службі, особливо для зіставлення та контролю показників під час зведення і узагальнення інформаційних потоків в бухгалтерії. Основна відмінність видів обліку – своєчасність і чіткість формування даних. В оперативному обліку домінує перша вимога, в бухгалтерському обов'язковою умовою є дотримання всіх нормативів реєстрації інформації.

Запропонований у роботі проект інформаційних зв'язків у процесі оперативного управління сільськогосподарським підприємством упорядковує виробничі зв'язки центрів відповідальності. В основу його розробки покладено такі міркування: організаційними центрами обліку діяльності підрозділів основного та допоміжного виробництв мають бути передусім самі виробничі ланки сільськогосподарського

підприємства; окрім виробничої сфери, участь у формуванні та використанні оперативних показників також беруть і функціональні служби (бухгалтерська, планово-економічна, контрольна й інші); відділи існують автономно, але між ними відбувається обмін плановою, обліковою та регулюючою інформацією з питань оперативного управління. Такі служби створюють, як правило, великі підприємства, у середніх і дрібних підприємствах функції управління інтегруються.

Організаційно-методичні засади оперативного обліку були адаптовані до умов застосування інноваційних технологій землеробства та використання високопродуктивних технічних засобів. Установлено, що оптимальним способом організації оперативного обліку є включення його функцій до системи диспетчерування, яке здійснюється на основі сучасного програмного забезпечення. У роботі запропоновано зразки організаційних положень, які регламентують функціонування диспетчерської служби. Ефективним напрямком підвищення інформативності оперативних показників є запровадження системи GPS-моніторингу сільськогосподарської техніки й автотранспорту. Це дає змогу в реальному часі фіксувати параметри роботи техніки, які акумулюються в носіях оперативної інформації з метою подальшої їх обробки в диспетчерській службі. Впровадження дає можливість відмовитись від роботи обліковців на місцях, здійснювати оперативний контроль робіт, які виконуються, аналізувати структуру, причини простоїв і обсяги невиконання планових завдань. У дисертаційній роботі систематизовано якісні та кількісні результати запропонованих удосконалень.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досліджено роль оперативного обліку в управлінні, визначено сучасний стан його функціонування в сільськогосподарських підприємствах та окреслено шляхи вдосконалення теоретичної бази і практичних засад, що є основою наступних висновків і пропозицій:

1. Періодом появи оперативного обліку у вітчизняній теорії є початок ХХ століття, а його основоположниками – П. І. Рейнбот, А. В. Вейсброд, Р. С. Майзельс, Д. І. Савошинський. Процес розвитку теорії оперативного обліку у вітчизняній обліковій школі умовно поділено на чотири етапи: становлення (кін. ХІХ ст. – поч. 30-х рр. ХХ ст.); розвитку (30-ті – 60-ті рр. ХХ ст.); теоретичного обґрунтування (ІІ пол. 60-х – 90-ті рр. ХХ ст.); трансформації та вдосконалення (поч. ХХІ ст. – до сьогодні).

2. Основною причиною наукової дискусії щодо змісту оперативного обліку є його інтеграція в єдину систему інформаційного забезпечення управління. Обґрунтовано перевагу гіпотези, що розвиток інформаційних технологій не змінює зміст обліку, а лише дає змогу використати нові технологічні прийоми в межах окремих його видів. Виділено дві складові інформаційної сукупності оперативного обліку як виду управлінського: перша характеризується оперативністю даних, друга – унікальністю показників. На основі визначення місця оперативного обліку в структурі функцій управління уточнено зміст даного поняття: це складова інформаційного забезпечення й частина облікової системи підприємства, яка шляхом кількісного відображення та якісної характеристики господарських

операцій створює дані, необхідні для реалізації функцій оперативного управління й організації виробництва.

3. Виділено ключові особливості оперативного обліку: відображаються окремі господарські засоби, операції та процеси, які підлягають оперативному управлінню; використовуються переважно трудові та натуральні вимірники; формуються дані про якість процесів; не завжди підтверджені документально; використовуються системи глобального позиціонування, мережеві зв'язки, Інтернет-комунікації, телефонний зв'язок; застосування оперативної інформації відбувається переважно на нижніх ланках управління; процес оперативного обліку окремих об'єктів може перериватись у часі, залежно від потреби інформації для управління ними. Встановлено необхідність використання в оперативному обліку новітніх технологій збору, фіксації та передачі інформації (зокрема, геоінформаційних систем і програм GPS-моніторингу сільськогосподарської техніки).

4. Методична база оперативного обліку суттєво відрізняється від бухгалтерських прийомів. Оперативний облік залежно від визначених завдань та об'єктів використовує широкий спектр методів у процесі спостереження, виявлення, вимірювання, реєстрації, групування й узагальнення інформації. Встановлено мету оперативного обліку й уточнено його функції: інформаційну, контрольну, сигнальну, аналітичну, прогнозну, комунікаційну. Сформульовано зміст предмета й об'єктів оперативного обліку, зокрема під час розподілу діяльності підприємства на типові господарські процеси. Узагальнення та систематизація ключових теоретичних засад оперативного обліку дали змогу сформулювати наукові концептуальні засади оперативного обліку в системі управління підприємством.

5. Обґрунтовано безпосередній вплив на організацію та ведення оперативного обліку в сільському господарстві специфічних особливостей галузі, а саме: сезонність отримання більшості видів продукції, тривалий виробничий цикл і короткий період збору врожаю, робота з живими організмами, вплив непрогнозованих (особливо погодних) факторів. Це стало основою систематизації зовнішніх і внутрішніх чинників формування інформації в оперативному управлінні сільськогосподарським підприємством. Здійснено диференціацію об'єктів оперативного обліку, обґрунтовано доцільність його застосування не лише у виробничій, а й у збутовій, постачальницькій, фінансовій, соціальній, екологічній управлінській діяльності сільськогосподарських підприємств.

6. Фактичні та бажані рівні оперативних інформаційних зв'язків центрів відповідальності сільськогосподарських підприємств суттєво різняться. Зібрана інформація дозволяє твердити про: нечіткі внутрішньогосподарські потоки оперативної інформації; відсутність кваліфікованих фахівців з оперативного обліку; недостатній його взаємозв'язок із іншими функціями управління; низький рівень використання технічних засобів і раціональних форм представлення оперативної інформації.

7. Визначено напрямки вдосконалення організаційно-методичних засад оперативного обліку в сільськогосподарських підприємствах: розробка форм і змісту носіїв оперативної управлінської інформації; покращення інформаційних потоків шляхом виокремлення об'єктів оперативного обліку та визначення їх взаємозв'язку між собою і з показниками бухгалтерського обліку; виділення

обліковців і користувачів оперативних даних; розмежування функцій структурних підрозділів у частині оперативного обліку шляхом розробки організаційних регламентів.

8. Сукупність інформації оперативного обліку необхідно поділяти на блоки: рослинництво та тваринництво (виробничі процеси й їх результати, ресурси і засоби виробництва); допоміжне та підсобне господарство; фінансова сфера; природне і соціальне середовище. Згідно з даним поділом розроблені зразки оперативних документів, які дають змогу акумулювати інформацію з метою оперативного управління, а також фіксують нефінансову інформацію, що не враховується при формуванні показників балансу підприємства, і, відповідно, не відображається в підсистемі бухгалтерського обліку.

9. Формування потоків оперативної інформації залежить від типу організаційної структури сільськогосподарського підприємства, що стало основою створеного проекту інформаційних зв'язків в оперативному управлінні, де використано розроблені форми оперативних документів, систематизовані в групи і визначені під кодами за функціональним принципом. Запропоновано зразки організаційних положень, які регламентують діяльність працівників у частині збору й обробки оперативної інформації та за умов використання інноваційних технологій. Встановлено вплив удосконалень оперативного обліку на його ефективність у сільському господарстві в розрізі визначених ефектів та якісних і кількісних результатів. Впровадження розроблених автором положень і рекомендацій підвищує оперативність управління виробництвом, зменшує втрати робочого часу і матеріально-технічних ресурсів, поліпшує якість управлінських рішень та їх результативність.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Бортнікова О. О. Оперативний облік як одна з передумов ефективного управління в сільськогосподарських підприємствах / О. О. Бортнікова // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2009. – Вип. 6 (24). – Ч. 1. — С. 122–129.

2. Бортнікова О. О. Оперативний облік як складова інформаційної системи менеджменту / О. О. Бортнікова // Економічний аналіз: збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ. – 2010. – № 3. – С. 383–386.

3. Бортнікова О. О. Історичні етапи формування і розвитку оперативного обліку / О. О. Бортнікова // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2010. – Вип. 7 (25). – Ч. 1. – С. 161–166.

4. Бортнікова О. О. Особливості формування оперативної інформації для управління сільськогосподарським підприємством / О. О. Бортнікова // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. – 2010. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 22–27.

5. Бортнікова О. О. Актуальні проблеми оперативного обліку в сільському господарстві / О. О. Бортнікова // Збірник наукових праць Луцького національного

технічного університету. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2011. – Вип. 8 (29). – С. 69–74.

6. Бортнікова О. О. Оперативний облік на сільськогосподарських підприємствах: проблеми та перспективи вдосконалення / О. О. Бортнікова // Економічний форум. – 2011. – № 4. – С. 252–260.

7. Бортнікова О. О. Єдність облікової системи та місце в ній оперативного обліку / О. О. Бортнікова // Інноваційна економіка. – 2012. – № 3 (29). – С. 147–150.

8. Садовська І. Б. Побудова інформаційних зв'язків у системі оперативного обліку сільськогосподарського підприємства / І. Б. Садовська, О. О. Бортнікова // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2012. – Вип. 39. – С. 94–97.

Публікації в інших виданнях:

9. Бортнікова О. О. Основні аспекти історії розвитку оперативного обліку / О. О. Бортнікова // Актуальні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю: зб. наук. праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів. – Луцьк, 2009. – С. 32–40.

10. Бортнікова О. О. Теорія оперативного обліку в системі управління сільськогосподарським підприємством / О. О. Бортнікова // Економічний форум. – Луцьк, 2011. – № 1. – С. 241–247.

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

11. Бортнікова О. О. Оперативний облік в системі менеджменту підприємства: проблеми і перспективи розвитку / О. О. Бортнікова // Сучасний стан та перспективи розвитку державного контролю і аудиту в Україні: всеукр. наук.-практ. конф., 25–26 лист. 2009 р.: тези доп. – Київ, 2009. – С. 33–35.

12. Бортнікова О. О. Оперативний облік як інструмент ефективного управління в АПК / О. О. Бортнікова // Економіка Волині: 70 років на шляху до Європи: міжнар. наук.-практ. конф.: тези доп. – Луцьк, 2009. – С. 36–38.

13. Бортнікова О. О. Особливості методики та організації оперативного обліку / О. О. Бортнікова // Актуальні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю: I всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців: тези доп. – Луцьк, 2009. – С. 36–38.

14. Бортнікова О. О. Підвищення оперативності облікового забезпечення з використанням комп'ютерних технологій / О. О. Бортнікова // Розвиток обліково-аналітичного забезпечення: теорія, практика, професія, міжпредметні зв'язки: всеукр. наук.-практ. конф., 17 груд. 2009 р.: тези доп. – Миколаїв, 2009. – С. 18–19.

15. Бортнікова О. О. Вплив галузевих особливостей на процес оперативного облікового забезпечення управління в АПК / О. О. Бортнікова // Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку: XII міжнар. наук.-практ. конф., 12 лист. 2010 р.: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 192–193.

16. Бортнікова О. О. Оперативний облік в системі обліку і звітності України: суть та основні завдання / О. О. Бортнікова // Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі: наук.-практ. конф., 25–26 лист. 2010 р.: тези доп. – Тернопіль, 2010. – С. 145–148.

17. Бортнікова О. О. Автоматизація оперативного обліку в сільському господарстві / О. О. Бортнікова // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: VIII міжнар. наук. конф., 26 берез. 2010 р.: тези доп. – Київ, 2010. – С. 19.

18. Бортнікова О. О. Система обліково-інформаційного забезпечення управління / О. О. Бортнікова // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 квіт. 2010 р.: тези доп. – Тернопіль, 2010. – С. 178–179.

19. Бортнікова О. О. Внутрішня оперативна звітність в АПК / О. О. Бортнікова // Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці: I міжнар. наук.-практ. конф., 26–28 квіт. 2010 р.: тези доп. – Ужгород, 2010. – С. 33–34.

20. Бортнікова О. А. Проблема ефективності оперативного управління підприємством АПК / О. А. Бортнікова // Техника и технология пищевых производств: VII междунар. науч. конф. студентов и аспирантов, 22–23 апр. 2010 г.: тез. докл. – Могилев, 2010. – С. 193–194.

21. Бортнікова О. О. Класифікація об'єктів оперативного обліку в системі обліково-інформаційного забезпечення управління / О. О. Бортнікова // Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання: IV міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 трав. 2010 р.: зб. наук. праць. – Київ, 2010. – С. 28–30.

22. Бортнікова О. О. Питання господарського обліку та взаємодії окремих його видів в сільському господарстві / О. О. Бортнікова // Перспективні напрями розвитку галузей АПК і підвищення ефективності наукового забезпечення агропромислового виробництва: II всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, 16 верес. 2010 р.: тези доп. – Тернопіль, 2010. – С. 232–233.

23. Бортнікова О. О. Оперативна складова системи управлінського обліку / О. О. Бортнікова // Облік, аудит, фінанси: сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців: міжнар. наук.-практ. конф., 28–29 жовт. 2010 р.: тези доп. – Харків, 2010. – С. 59–60.

24. Бортнікова О. О. Оперативний облік в системі інформаційних запитів менеджменту / О. О. Бортнікова // Інноваційно-орієнтовані засади максимального використання потенціальних можливостей виробництва в умовах євроінтеграції: наук.-практ. Інтернет-конференція, 5 жовт. 2010 р.: тези доп. – Тернопіль, 2010. – С. 22–23.

25. Бортнікова О. О. Роль оперативної облікової інформації в управлінні підприємством / О. О. Бортнікова // Реформування економіки України: стан та перспективи: V міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 лист. 2010 р.: тези доп. – Київ, 2010. – С. 16–19.

26. Бортнікова О. О. Облік в системі оперативного управління сільськогосподарським підприємством / О. О. Бортнікова // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів, 3 груд. 2010 р.: тези доп. – Луцьк, 2010. – С. 75–77.

27. Бортнікова О. О. Оперативне планування в системі сільськогосподарського менеджменту / О. О. Бортнікова // Актуальні проблеми розвитку регіональних АПК: міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 трав. 2011 р.: тези доп. – Луцьк, 2011. – С. 100–101.

28. Бортнікова О. О. Оперативний облік в умовах сучасних інформаційних технологій / О. О. Бортнікова // Інформаційні системи і технології в економіці : міжнар. наук.-практ. конф., 3–4 берез. 2011 р.: тези доп. – Київ, 2011. – С. 212–214.

29. Бортнікова О. О. Вимоги до обліку в контексті оперативного управління підприємством / О. О. Бортнікова // Бухгалтерський облік, аналіз і контроль в системі управління підприємством: VI наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, 28–29 квіт. 2011 р.: тези доп. – Львів, 2011. – С. 61–62.

30. Бортнікова О. О. Постановка завдань обліку відповідно до мети оперативного управління підприємством / О. О. Бортнікова // Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління: VI міжнар. наук.-практ. конф., 28–29 квіт. 2011 р.: тези доп. – Львів, 2011. – С. 53–55.

31. Бортнікова О. А. Інформація в системі оперативного учета производственного предприятия / О. А. Бортнікова // Materiały VII Międzynarodowej naukowo – praktycznej konferencji «Wschodnie partnerstwo – 2011» Ekonomiczne nauki. – Przemysł, 2011. – Volume 1. – С. 36–38.

32. Бортнікова О. О. Основні вимоги до інформації в системі оперативного обліку / О. О. Бортнікова // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів, 2 груд. 2011 р.: тези доп. – Луцьк, 2010. – С. 62–64.

33. Бортнікова О. О. Завдання оперативного обліку у взаємозв'язку із функціями менеджменту підприємства / О. О. Бортнікова // Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития: междунар. науч.-практ. конф.: сборник научных трудов. – Одесса, 2011. – Т. 10. – С. 3–5.

34. Бортнікова О. А. Оперативный менеджмент как основа эффективного управления производством / О. А. Бортнікова // Materiály VII mezinárodní vědecko-praktická konference “Přední vědecké novinky – 2011”. Ekonomické vědy. – Praha, 2011. – Díl. 1. – С. 51–53.

35. Бортнікова О. О. Документування як основа інформаційного забезпечення оперативного управління / О. О. Бортнікова // Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку: виклики посткризового періоду: IX міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 квіт. 2012 р.: тези доп. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 99–100.

36. Бортнікова О. О. Організація оперативного обліку як передумова ефективного аграрного менеджменту / О. О. Бортнікова // Можливості та перспективи забезпечення стійкого економічного розвитку України: проблеми та шляхи вирішення: міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 лют. 2012 р.: тези доп. – Київ, 2012. – Ч. 2. – С. 57–59.

37. Садовська І. Б. Комплексний підхід до системи інформаційного забезпечення оперативного менеджменту / І. Б. Садовська, О. О. Бортнікова //

Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції: міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 трав. 2011 р.: тези доп. – Одеса, 2011. – С. 44–46.

38. Садовская И. Б. Направления совершенствования методики оперативного учета / И. Б. Садовская, О. А. Бортникова // Молодые ученые о современном состоянии контрольно-учетной и аналитической деятельности в рыночной экономике: сб. науч. ст. – Пермь, 2011. – С. 24–29.

АНОТАЦІЯ

Бортникова О. О. Оперативний облік в системі управління сільськогосподарським підприємством. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Національний університет біоресурсів і природокористування України Кабінету Міністрів України, Київ, 2012.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних, методичних та організаційних засад оперативного обліку в сільськогосподарських підприємствах. Здійснено ретроспективний аналіз процесу формування та розвитку даної облікової підсистеми. Уточнено визначення та концептуальні засади оперативного обліку як автономної складової інформаційного забезпечення управління. Встановлено взаємозв'язок між оперативним обліком та іншими функціями управління. Обґрунтовано необхідність удосконалення організації та методики оперативного обліку в сучасних умовах господарювання.

Визначено умови функціонування та розвитку оперативного обліку в сільськогосподарських підприємствах. Розроблено та схематично представлено послідовність оптимізації оперативного обліку в сільському господарстві.

Запропоновано носії оперативної управлінської інформації з урахуванням специфіки аграрного виробництва, на їх основі сформовано модель інформаційних потоків у підсистемі оперативного обліку з метою оптимізації бізнес-процесів. Удосконалено організацію оперативного обліку шляхом розробки посадових інструкцій і положень в умовах використання інноваційних технологій. Обґрунтовано підвищення ефективності управління сільськогосподарським підприємством у результаті практичного застосування запропонованих автором розробок щодо вдосконалення оперативного обліку.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, оперативний облік, оперативне управління, облікова система, інформаційне забезпечення управління, оперативний документ.

АННОТАЦИЯ

Бортникова О.А. Оперативный учет в системе управления сельскохозяйственным предприятием. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины Кабинета Министров Украины, Киев, 2012.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, методических и организационных основ оперативного учета на сельскохозяйственных предприятиях. Осуществлен ретроспективный анализ процесса формирования и развития оперативной учетной подсистемы. Уточнены определение и концептуальные основы оперативного учета как автономной составляющей информационного обеспечения управления. В работе доказано, что эта подсистема учета имеет свои характерные особенности, объекты, методы, функции и принципы. Оперативный учет в зависимости от определенных задач и объектов использует широкий спектр методов, обобщающими категориями которых являются: наблюдение, выявление, измерение, регистрация, группировка, обобщение и отчетность.

Установлены цель оперативного учета и его функции: информационную; коммуникационную; прогнозную; контрольную; аналитическую; сигнальную. Уточнено содержание предмета и объектов оперативного учета, в частности в процессе распределения деятельности предприятия на типовые хозяйственные процессы. Обобщение и систематизация ключевых теоретических основ оперативного учета позволили сформировать схему концепции оперативного учета в системе управления предприятием. Ее отличие от концептуальных основ других видов учета позволяет оперативному учету выполнять специфические задачи и формировать информационную базу для принятия рациональных оперативных решений.

Определена необходимость нового подхода к исследованию оперативного учета на основе поиска эффективных решений, с учетом современных разработок в области информационного обеспечения управления и экономических, экологических, социальных условий хозяйствования. Установлена взаимосвязь между оперативным учетом и другими функциями управления. Обоснована необходимость совершенствования организации и методики оперативного учета в современных условиях хозяйствования.

Указаны условия функционирования и развития оперативного учета на сельскохозяйственных предприятиях: сезонность получения большинства видов продукции, длительный производственный цикл и короткий рабочий период, работа с живыми организмами, влияние непрогнозируемых (особенно погодных) факторов и т.п. Установлено, что фактические и желаемые уровни оперативных информационных связей центров ответственности сельскохозяйственных предприятий существенно различаются, современное состояние оперативного учета требует усовершенствования. Собранная информация позволяет утверждать о нечетких внутривозвращенных потоках оперативной информации, отсутствии квалифицированных специалистов по оперативному учету, недостаточной его взаимосвязи с другими функциями управления, низком уровне использования технических средств и отсутствии разработанных форм представления информации.

Определены этапы, которых целесообразно придерживаться в процессе совершенствования организационно-методических основ оперативного учета на сельскохозяйственных предприятиях: разработка форм и содержания носителей оперативной управленческой информации; улучшение информационных потоков путем выделения объектов оперативного учета и определения их взаимосвязи между

собой и с показателями бухгалтерского учета; выделение учетчиков и пользователей оперативных данных; разграничение функций структурных подразделений в части оперативного учета путем разработки организационных регламентов. На основе установленных этапов создана схема совершенствования оперативного учета в управлении сельскохозяйственным предприятием.

Доказано, что совокупность информации оперативного учета необходимо разделять на блоки: растениеводство и животноводство (производственные процессы и их результаты, ресурсы и средства производства); вспомогательное и подсобное хозяйство; финансовая сфера; экологические и социальные факторы. Предложены формы регистрации оперативной управленческой информации с учетом специфики аграрного производства. На их основе сформирована модель информационных потоков в подсистеме оперативного учета с целью оптимизации информационно-производственных связей работников, постоянно взаимодействующих в процессе оперативного управления, стабилизации каналов такого взаимодействия. Это позволяет рационально решить комплекс оперативных задач, централизовать сбор и обработку оперативной информации, взаимодействие руководителей разных уровней, сократить затраты времени управленцев и специалистов на контроль хозяйственных процессов. Доказано, что оптимальным способом организации оперативного учета является включение его функций в систему диспетчеризации, осуществляемой на основе современных технологий и программного обеспечения. В работе предложен образец должностной инструкции руководителя диспетчерской службы. Эффективным направлением повышения информативности оперативных показателей является внедрение системы GPS-мониторинга сельскохозяйственной техники и автотранспорта, что дает возможность отказаться от работы учетчиков на полях, осуществлять оперативный контроль выполняемых работ, анализировать структуру, причины простоев и невыполнения оперативных планов. Обосновано повышение эффективности оперативного управления сельскохозяйственным предприятием в результате практического применения предложенных усовершенствований.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, оперативный учет, оперативное управление, учетная система, информационное обеспечение управления, оперативный документ.

ANNOTATION

Bortnikova O. Operative accounting in the management system of agricultural enterprise. –Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.09-accounting, analysis and audit (by kinds of economic activities). - National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine of Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, 2012.

The dissertation is devoted to the investigation of theoretical, methodological and organizational principles of the operative accounting on agricultural enterprises. Retrospective analysis of the formation and development of the accounting subsystem is carried out. The definition and conceptual principles of operative accounting as an autonomous component of information support of management is clarified. The

interrelation between the operational accounting and other management functions is defined. The necessity of improving the organization and methods of operative accounting in modern conditions of management is substantiated.

The conditions of functioning and development of operative accounting on agricultural enterprises are determined. The sequence of optimization of operational accounting in agriculture is developed and presented schematically.

The carriers of operational management information are developed with the account of specifics of agriculture, on the basis of which the model of information flows in the subsystem of operative accounting is formed with the aim of business processes optimization. Organization of operative accounting is improved through the development of current job descriptions and provisions. The increase of operative accounting efficiency of agricultural enterprise is grounded as a result of the practical application of the proposed improvements.

Keywords: agricultural enterprise, operative accounting, operative management, accounting system, information support of management, operative document.